

Læsedetektiven

- Giv eleverne førerkasketten på!

Mellemtrinet læser, november 2009

Elisabeth Arnbak
Center for Grundskoleforskning
Danmarks Pædagogiske Universitetsskole

Dagens program

1. Om metaforen 'Læsedetektiven'
2. Faglig læsning – i brændpunktet mellem læseundervisning og fagundervisning
3. Forskningsbaseret viden om komponenter i faglige læsefærdigheder
4. Hvad virker?
5. Læsedetektivens metodiske ramme
6. Indhold og struktur i Læsedetektiven
7. Tekster og teksttyper i et fagligt læsekursus
8. Hvordan kan faglæreren differentiere den faglige læseundervisning?
9. Hvordan kan lærerteamet omkring en klasse fordele arbejdet med at udvikle elevernes faglige læsefærdigheder?

1. Om metaforen 'Læsedetektiven'

Metoder og redskaber i undervisning i faglig læsning skal støtte elevernes aktive og målrettede læsning.

Giv eleven førerkasketten på!

Undervisningen skal udvikle elevens bevidsthed om egen læring, og eleven skal gradvis overtage ansvaret for de faglige arbejdsprocesser.

Læsning er motion for hjernen

(Ashley Todd, 4. klasse)

2. Faglig læsning – læsning eller fagundervisning?

En definition af faglig læsning

Faglig læsning er **tilegnelse** af **viden** gennem **læsning** af tekst

- **Tilegnelse** (læring)
- **Viden** (hukommelsesprocesser)
- **Læsning** (læseprocesser)

Faglig læsning handler i langt højere grad om faglig viden og indsigt end om læsning.

Effektive læsefærdigheder er forudsætningen for, at eleven selvstændigt kan læse sig til viden.

Definitioner af læsning

En definition af læsning

At læse er at genskabe betydningsindholdet af en tekst på basis af en **identifikation af de enkelte ord i teksten** og en **aktivering af læserens forhåndsviden** om tekstens emne (Elbro, 2001).

En definition af begrebet funktionel læsefærdighed

”At være i besiddelse af en funktionel læsefærdighed vil sige, at man forstår, kan anvende og reflektere over skrevne tekster, så man kan nå sine mål, udvikle sin viden og sit potentiale og kan deltage aktivt i samfundslivet.” (OECD/PISA, 1998)

3. Forskningsbaseret viden om komponenter i faglige læsefærdigheder

Det læsetekniske forudsætningsniveau

Læseren skal være i besiddelse af visse basale læsefærdigheder og sproglige forudsætninger:

- en effektiv afkodning (ordblinde elever)
- alderssvarende sprogforståelse (to-sprogede elever)

Faglig læsning er et tænkearbejde!

Vores læsehastighed afspejler tekstens informationstæthed og læserens forhåndsviden om emnet.

Jo mere ny information, teksten indeholder, jo langsommere læser vi!

3. Forskningsbaseret viden om komponenter i faglige

læsefærdigheder – avancerede færdigheder

- 1. Viden**
- at læseren har et tilstrækkeligt kendskab til det faglige område og det faglige ordforråd
- 2. En aktiv læseindstilling**
- at læseren kan aktivere relevant baggrundsviden om tekstens emne
- 3. Dannelse af et indre forestillingsbillede af tekstens indhold**
- at læseren kan drage følgeslutninger på basis af det læste og kombinere informationer på tværs af tekster
- 4. Genrekendskab**
- at læseren kan udnytte viden om fagtekstens særlige struktur (fx i valg af læsestrategi)
- 5. Metakognitiv bevidsthed**
- at læseren kan opstille relevante læseformål og styre og regulere udbyttet af sine læseaktiviteter.

(Perfetti, 2005; Bråten, 2008; Elbro, 2008)

God forståelse af fagtekster og effektiv læring forudsætter metakognition:

Bevidsthed om egen læsning og evnen til at styre og regulere eget læsarbejde:

Eleven skal kunne opstille et relevant læseformål og styre og regulere sin læsning efter dette.

Eleven skal være i stand til at opdage, når forståelsen bryder sammen og kunne løse sine forståelsesproblemer.

Eleven skal kunne vurdere udbyttet af sine læseaktiviteter.

Faglig læsning kræver

- at læseren er bevidst om særtræk i faglige teksttyper og kan udnytte denne viden til at effektivisere sin læsning
- at læseren har udviklet metakognitive læsestrategier

4. Hvad virker?

National Reading Panel (2000) peger på 5 undervisningsaktiviteter, der støtter elevernes tekstforståelse (faglige læsning):

- Grafiske figurer til støtte for forståelse og hukommelse af indholdet af fagtekster (fx mindmaps, diagrammer eller skemaer)
- Underviserens spørgsmål til indholdet af fagteksten
- Elevers selvgenererede spørgsmål til fagtekstens indhold og efterfølgende besvarelse af disse
- Opsummering af tekstens centrale elementer (fx i form af notater eller resumé)
- Metakognitive forståelsesstrategier før, under og efter læsning

National Reading Panel (2000) peger endvidere på 2 effektive programmer:

- Recibrok undervisning
- Kooperativ læring

Om at gøre eleverne til læsedetektiver!

Eleverne skal arbejde med funktionelle metoder og redskaber – udvalgt på basis af viden om centrale komponenter i faglig læsning (tekstforståelse) og 'hvad der virker'.

Udvikling af aktive målrettede læsere:

- Eleverne skal forstå, at faglig læsning er tænkearbejde
- Eleverne skal forstå, at faglig læsning er en proces, som omfatter før-, under- og efterlæseaktiviteter
- Eleverne skal forstå, at de selv må tage førerkasketten på i det faglige læsearbejde (selv aktivt styre og kontrollere udbyttet af læsningen (metakognition))

5. Læsedetektivens metodiske ramme

Læreren er omdrejningspunktet for elevernes faglige læse/læreroecer

- Direkte undervisning og lærermodellering
- 'Læreren må sluge sin egen medicin'
- Læring er en social proces: om sam- og gruppearbejde
- Bevidsthed om egen læring: Lærers og elevers løbende evaluering af elevernes faglige læsefærdigheder.

6. Indhold og struktur i Læsedetektiven

1. Faser i den faglige læsning

Bog 1: fokus på aktiviteter i før-læsefasen

(fx aktivering af elevens forhåndsviden, fastsættelse af læseformål, forskellige typer af spørgsmål, ordkendskabsarbejde, overblikslæsning)

Bog 2: fokus på aktiviteter i under-læsefasen

(fx læsestrategier, teksttyper, grafiske figurer, understegning)

Bog 3: fokus på aktiviteter i under- og efter-læsefasen

(fx teksttyper, grafiske figurer, styrkenotater, to-kolonnenotater, resume, grafiske figurer som hukommelsesredskab)

6. Struktur og indhold i Læsedetektiven - fortsat

2. Indlærte redskaber og metoder indgår i nye aktiviteter

Eleverne skal anvende metoder og redskaber, de har lært i bog 1 i aktiviteterne i bog 2 og 3.

3. Et koncentrisk princip i materialets struktur:

Enkle metoder og redskaber introduceres før mere komplekse. Der bygges videre på allerede indlærte metoder og redskaber i bog 2 og 3, fx:

- fra understregning til styrkenotater
- fra notater til to-kolonne-notater
- fra bevidsthed om grafiske figurer til valg af egnet figur

6. Læsedetektivens metodiske skelet

I Læsedetektiven introduceres eleverne til en række læsestrategier, som gennemgås i en række trin:

1. Læreren modellerer den nye strategi og tydeliggør strategiernes formål og funktion (hvad, hvordan og hvorfor)
2. Eleven arbejder med den nye strategi i samme type opgave eller tekst – enten alene eller to og to
3. Lærer og elever diskuterer elevernes arbejde og opgavestrategi
4. Eleverne arbejder videre med strategien i nye opgavetyper
5. Efter hver strategi evaluerer eleverne deres egen forståelse af strategiernes formål og funktion.

7. Tekster og teksttyper i et fagligt læsekursus

Teksterne i et faglig læsekursus skal være funktionelle

Der skal arbejdes med tekster, eleverne møder i deres hverdag i skolen og i fritiden.

Teksterne skal være repræsentative for teksttypen

Eleverne skal lære at genkende særtræk ved forskellige informerende teksttyper. Det gælder både sammenhængende tekster og grafiske figurer (tabeller, diagrammer)

Tekster og teksttyper i Læsedetektiven

- Informerende tekster fra skolens hverdag og elevernes fritid
- Eksempler på 6 informerende teksttyper
- Eksempler på almindelige grafiske figurer

'At læse for at lære': informerende tekster

Karakteristika ved informerende tekster

- Formålet med fagtekster er at informere om et (fagligt) emne.
- Fagtekstens strukturering af informationerne i emnet afspejler emnets (fagets) særlige problemstillinger, metoder og redskaber.
- Teksterne er ofte informationstætte med komplekse sætningsstrukturer.
- Teksterne indeholder som regel mange ord af udenlandsk oprindelse, overordnede begreber og abstrakte ord.


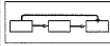





Tilegnelse af viden gennem læsning af fagtekster

- Læsning af fagtekster kræver opmærksomhed på detaljer og beherskelse af en række forskellige læsestrategier.
- Hvis eleverne skal læse fagtekster med udbytte kræver det, at de har kendskab til fagets særlige tænkemåde, 'fagets' særlige ordforråd og teksttypens strukturering af indholdet.






Teksttyper og formtræk

Teksttyper	Formål med teksttypen	Typiske træk ved forskellige teksttyper	Ordvalg og sætnings-struktur
Beretende tekster	At genfortælle begivenheder med det formål at informere eller underholde	<ul style="list-style-type: none"> en indledning en beretning om begivenhederne i kronologisk rækkefølge en afslutning 	<ul style="list-style-type: none"> Datid bindeord indikerer kronologisk rækkefølge upersonligt sprog (man, de, folk) få metaforer eller billedsprog
Beskrivende tekster	At beskrive hvordan noget er (indrettet)	<ul style="list-style-type: none"> en indledning og en klassificering en beskrivelse af fænomenerne: <ul style="list-style-type: none"> deres karakteristika dele og deres funktion vaner/adfærd/funktioner 	<ul style="list-style-type: none"> Skrevet i nutid Ikke-kronologiske bindeord (fx mens, som om, ligesom) grupper eller mængder udsagnsord: er, har, gør, får
Forklarende tekster	At forklare processer i fx biologiske eller sociale fænomener	<ul style="list-style-type: none"> et indledende udsagn, der introducerer emnet en række logiske trin, der forklarer, hvordan eller hvorfor noget sker - dette fortsætter til forløbet er afsluttet, eller den endelige tilstand er udviklet 	<ul style="list-style-type: none"> Skrevet i nutid årsagsbindeord (fordi, på grund af) grupper eller mængder udsagnsord: er, har, gør, får
Instruerende tekster	At beskrive hvordan noget skal udføres gennem en række sekventielle trin	<ul style="list-style-type: none"> et udsagn om hvad endemålet er en liste med materialer/udstyr en række trin for at nå målet ofte en illustration eller et diagram 	<ul style="list-style-type: none"> Skrevet i nutid/bydemåde kronologisk rækkefølge handleverber (fx kog, beregn, skriv)
Overtalende tekster	At være fortalere for bestemte synspunkter eller argumenter	<ul style="list-style-type: none"> et indledende udsagn (budskabet) argumenterne for argumenter imod opsummering og gentagelse af 'budskabet' 	<ul style="list-style-type: none"> Skrevet i nutid generelle formuleringer (man, folk) logiske, snarere end kronologiske bindeord
Diskuterende tekster	At præsentere nogle argumenter eller synspunkter, før man når til en konklusion baseret på synspunkterne	<ul style="list-style-type: none"> emnet (fx bør racisme straffes?) argumenterne for og belæg for argumenter imod og belæg for anbefaling (opsummering og konklusion) 	<ul style="list-style-type: none"> Skrevet i nutid Almene udsagn Logiske bindeord

Grafiske figurer i informerende tekster

Struktur	Teksttype	Læsemåde
Sekvens	Tidslinjer	Viser en udstrækning i tid på en linje (vandtiet eller lodret). Man læser vandrette tidslinjer fra venstre mod højre. Tidslinjen, der er fjernest fra læserens tid (nutid), er angivet længst til venstre på linjen, nutid (eller fremtid) er angivet længst til højre. Læseren skal notere sig, hvilket tidrum der er angivet på tidslinjen (starter linjen ved oldtiden eller ved århundredskiftet?).
	Flowdiagram	Viser elementer, der kommer i en bestemt rækkefølge. Sædvanligvis angives det første trin øverst i figuren (lodret) eller længst til venstre (vandtiet).
	(De)mængder	Vennediagram
	Viser delmængder i forhold til hinanden. Hver cirkel angiver en mængde. Overlappning mellem cirklerne angiver fællesmængden mellem delmængderne.	
	Lagkagediagram (cirkeldiagram)	Viser delmængder i forhold til helheden. Helheden vises som en cirkel, delmængderne er udsnit af cirklen (lagkagedykker). Jo større 'lagkagedykker' jo større delmængde af helheden.
	Søjlediagram (histogram)	Viser delmængders størrelse i forhold til det maksimale antal. Ud af den vandrette akse (y-aksen) vises hver delmængde som en søjle. Søjleens højde, der kan aflæses på x-aksen, viser delmængdens størrelse i forhold til det maksimale antal.
Sammenhænge	Punktdiagram	Viser påvisse sammenhænge for to faktorer som et punkt i et koordinatsystem. Hver faktor er anført på henholdsvis x- og y-aksen. I skæringspunktet for de to faktorer sættes et punkt.
	Linjediagram	Viser i lighed med punktdiagrammet sammenhængen mellem to faktorer. Disse er anført på hver af de to akser (x- og y-aksen). Der trækkes en linje gennem skæringspunktet for de to faktorer. Linjen gør det let at se den relative påvirkning af den ene faktor på den anden (fx udvikling over tid).
		

DLE 2 - GIV TILBUD PÅ EN NY ANSPRØGNING

Struktur	Teksttype	Læsemåde
Lister		
	Disse tekster beskriver mængder ordnet efter emne og elementer, der hører under emnet. Lister kan også være ordnet alfabetisk, fx telefonbøger, registre.	
Tabeller/skemaer		
	Viser sammenhænge mellem to eller flere informationer, der ikke umiddelbart kan rangordnes (fx i antal, mere eller mindre). En tabel indeholder en kolonne og et antal rækker. I skemaer kan have mange kolonner og søjler. Læseren skal vide på forhånd, hvilke oplysninger han søger. Skemaer og tabeller læses på næsten samme måde som punktdiagrammer. En tabel er de to faktorer anført i henholdsvis de vandrette rækker og den lodrette kolonne (skæringspunktet (aksen) for de to informationer angiver den ene faktor i relation til den anden).	
Rangordning	Trædiagram	Viser informationer, der er grupperet efter rangorden. Læseren skal vide, at det mest overordnede element angives øverst i modellen. Ud fra dette trækkes linjen, hvorpå elementer af første underordningsgrad angives. Under hvert af disse punkter places underordnede elementer.
	Elementer på en linje	Kort
	En abstrakt gengivelse af et udsnit af verden. Kortets informationer er organiseret ud fra verdensdelene. Kort er opdelt i felter ligesom skemaer og skal læses på samme måde.	
Principskitser		
	Viser i en afbildning, hvordan ting hænger sammen. Det kan dreje sig om årsag/følge-relationer eller del/helhed.	

8. Hvordan kan faglæreren differentiere den faglige læseundervisning?

Redskaber og metoder i den faglige læsning skal passe til elevernes kognitive og sproglige udviklingsniveau.

1. Differentiering på basis af læsefærdigheder (IT-støtte, dvd, videoklip, hands-on undervisning)
2. Differentiering på basis af elevernes vidensniveau (fagbøger til forskellige målgrupper)
3. Differentiering på basis af kognitiv processering (opgavernes krav til elevens bearbejdning)

De enkelte redskaber og metoder skal introduceres til eleverne i en rækkefølge, der er baseret på viden om metodens/redskabets krav til elevens kognitive processering og sproglige udvikling.

9. Hvordan kan lærerteamet omkring en klasse fordele arbejdet med at udvikle elevernes faglige læsning?

- Dansklæreren som tovholder – faglærerne som leverandører af tekster
- Tværfaglige læsekurser i tværsuger
- Fordeling af undervisning i udvalgte redskaber og metoder på klassetrin eller i indskoling, mellemtrin og overbygning
- Undervisning i fagene i redskaber og metoder, som de enkelte fagteams har udvalgt.

OBS! Læreren må sluge sin egen medicin' – og én gang er ikke nok!